

Judėjimo ir nejudamybės paslaptis Oskaro Milašiaus ir Vytauto Petro Bložės poezijoje

*Alėjos gilumoj girdžiu žingsnius.
Šešėlis. Štai ir Vytautas su raktais.*

(Oskaras Milašius)

O. Milašiaus ir V. P. Bložės kūrybai būdinga poetinė judėjimo ir nejudamybės samprata. Konkretūs veiksmo vaizdiniai ir prasminis jų laukas straipsnyje nagrinėjami aktualizuojant teopoetinį ir mitopoetinį kūrybos akiratį, meditacinių ir simfoninių poemos kaip žanro charakterį. Išėities tašku dviems autoriams lyginti tampa O. Milašiaus studija „Ars Magna“, šio autoriaus parafrazės V. P. Bložės poezijoje, idėjinis-semantinis bei stilistinis poetų dialogiškumas. Lyginamasis judėjimo perspektyvos nagrinėjimas leidžia įsigilinti į O. Milašiui būdingą poetinį pokalbio ir apskritai ištarto žodžio simboliškumą, meilės ir judėjimo santykį, kūno ir gamtos pasaulio reikšmingumą žemiško judėjimo patirtyje ir jos pėdsakų turinčios amžinybės įsivaizdavime. Pasirinkta nagrinėjimo perspektyva atskleidžia savitas metaforiškas bei simbolines ėjimo, vaikščiojimo, tęsinio, rašymo ir namų ieškojimo – svarbiausių veiksmų dviejose V. P. Bložės poemose – sąsajas, simfoninių jų komponavimo pobūdį. Stabtelėjimas, meditacija naktyje ir mirtis V. P. Bložės kūryboje išskyla kaip individualios nejudamybės būsenos, atviros ir O. Milašiaus vaizdinijai bei stilistikai.

Poetic conception of movement and immobility, concrete images of action and their semantic field characteristic to the creative works of O. Milašius and V. P. Bložė has been analyzed in the article actualizing theopoetic and mythopoetic horizon of the creative works. O. Milašius' study „Ars Magna“, his paraphrases in V. P. Bložės poetry, ideological semantic and stylistic dialogality of the poets have become the point of the comparison of the two authors. Comparative analysis of the perspective of movement allows seeing into topics characteristic to O. Milašius: poetic symbolism of conversation and of the uttered word in general, the relation between love and movement, the significance of body and nature in the experience of earthly movement and in the imagination of eternity having the traces of the latter. The chosen perspective of analysis reveals peculiar metaphorical and symbolical relations of going, walking, continuation, writing and searching for home – the main actions in two V. P. Bložės poems, and the symphonic character of their composition. Halt, night meditation and death in V. P. Bložės creative works manifest as individual states of immobility and are also open to O. Milašius' imagery and stylistics.

Įvadas: dviejų autorių lyginimo pagrindas ir galimybės

Šio straipsnio moto pasirinktos eilutės iš Oskaro Milašiaus eilėraščio „Naktį sustojusi karieta“ (1922-ųjų knyga). Atsiktinai sutampantis vardas yra anaip tol ne vienintelis amžiaus pradžios dramaturgo bei poeto ryšys su šiuolaikiniu lietuvių autoriumi Vytautu Petru Blože, kuris šį eilėrašį parafrazuoja savo poemoje „Tuštuma“. Milašiaus poeziją

į lietuvių kalbą vertusio Bložės individualioje kūryboje aptinkame prancūzų autoriaus atgarsius, panašią žanrinę raišką ir semantinį-idėjinį lauką.

Šiame straipsnyje keliama prielaida, kad judėjimo samprata ir ją realizuojantis simfoninės meditacinės poemos žanras yra viena ryškiausių šiuos autorius siejančių bendrybių. Šio straipsnio tikslas – palyginti dviejų autorių kūrybą nagrinėjant poetinę judėjimo ir nejudamybės sampratą. Uždaviniai – parodyti simfoninį ir meditacinį nagrinėjamų poemų pobūdį, atskleisti kasdienę ir mistinę, fizinę ir metafizinę, vidinę ir išorinę judėjimo semantiką bei poetiką. Į tyrimo ir jo uždavinių akiratį patenka ir kitos temos bei įvaizdžiai: su judėjimu artimai susijusi nejudamybė, viena ir kita įkūnijantys, vidinio judėjimo charakterizuojami veiksmai. Išeities tašku tyrimui tampa literatūrinėje mistinėje Milašiaus studijoje „Ars Magna“ apmąstoma erdvės, laiko ir judėjimo vienovė, santykis tarp minties, judėjimo ir meilės. Impulsą lyginimui suteikia Milašiaus parafrazių turinti Bložės poema „Tuštuma“ (1980), kuri bus nagrinėjama kartu su kita poema – „Noktiurnai“ (1975), dar labiau persmelkta judėjimo patirtimi. Lyginamajam tyrimui iš Milašiaus kūrybos pasirinkti eilėraščiai „Lapkričio simfonija“, „Nihumim“, „H“ bei „Naktį sustojusi karieta“ (1913–1922-ųjų kūryba).

Nagrinėjamoje kūryboje išryškėja mitinis bei krikščioniškas žmogaus gyvenimas. Dėl šios priežasties, konkrečiau – dėl mistine patirtimi pasižymintios judėjimo sampratos Milašiaus kūryboje ir šventumo patirties bei raiškos Bložės tekstuose šiame straipsnyje pasirenkama hermeneutinė teopoetikos ir mitopoetikos tradicija. Pirmąją nagrinėjanti ir ant-rajai būdama atvira literatūros teologija kaip metodas yra parankus dėl šios metodologinės perspektyvos keliamų klausimų. Pradedant krikščioniškos literatūros sąvoka ir specifine jos samprata, literatūros teologija savo horizontą išplečia iki metafizinio literatūros matmens, o į šią plačią tyrimų erdvę patenka dialogas su Biblija ir istorine bei teorine Bažnyčios epistema, santykio su Dievu vaizdavimas, tikėjimo ir teologinės etikos koreliacija, įvairiapusės krikščioniškos tapatybės realizacija, moderniajai literatūrai ypač svarbūs literatūrinės provokacijos bei rizikos aspektai ir kitos problemos.¹ Literatūros teologijos ir literatūros mitologijos santykio ieškantis Wilfredas Bardneris tuo tikslu derina įvairialypę religinę šventumo problematiką apimančio mito sampratą (atitinkančią Paulio Ricoeuro apibrėžtis) ir krikščioniškajai teologijai priešingą mitiškumą. Esant vienai ar kitai perspektyvai, bet koku atveju akcentuojamas tiek literatūros teologijai, tiek mitologijai būtinas supratimas apie modernioje literatūroje *dialogiškai sąveikaujančius mitinius, religinius, krikščioniškus elementus*.² Konkrečiai šio straipsnio temai galėtų būti naudinga religinės ir mitinės veiksmo sąmonės skirtis, aktualizuota nagrinėjant Kazio Bradūno poeziją.³

Iš Milašiaus kritikos lietuvių literatūrologijoje dėl religinės mistinės patirties sklaidos pirmiausia galima prisiminti Elinos Naujokaitienės monografiją „Oskaras Milašius – mistikas ir hermetinis poetas“. Erdvės ir būsenos tapatumo, supoetintos ir suintelektualintos erotikos, kitų erdvės ir meilės mistikos aspektų nagrinėjimas šioje monografijoje motyvuotai persmelktas Viduramžių teologijos ir antikinės vizionieriškumo sampratos, pagrįstas mistinio sodo ir kitų simbolių eksplikacija.⁴ Iš šiuolaikinės kritikos čia svarbūs ir prancūzų literatūros konteksto ieškojimai, meilės, moters ir Don Žuano tematikos, namų bei sodo erdvės, žmogiškos ir viršžmogiškos dimensijos santykio tyrinėjimai Genovaitės Dručkutės studijose;⁵ Milašiaus dialogo su lietuvių poezija požiūriu – Jolantos Korolkovai-

tės atliktas lyginimas. Greta virsmo, jungties ir kitų straipsnio temai aktualių metafizikos momentų vienoje Korolkovaitės studijoje apie Vytautą Mačernį atkreipiamas dėmesys ir į judėjimo šaltinį Dievą, apie kurį kalba „šviesos periodo“ Milašius ir kuris „nelyginant Visatos širdis, varinėja „kraują“, t. y. subalansuoja mintį (kraujas kaip minties simbolis išskyla jau Platono raštuose [...])“.⁶ Cituodama erdvę ir fizinę šviesą sukūrusio judesio sampratos fragmentą iš „Slėpinių“, kaip šios filosofijos orientyrą Naujokaitienė akcentuoja Plotino estetiką.⁷ Milašius kalba ir apie kitus visuotino judėjimo sampratos bei patirties šaltinius. Iš jų prisimintume Blaise'ą Pascalį – „su savo tašku, kuriam gyvybę, anot jo, įkvėpęs begalinis greitis“.⁸ Ne kartą atskambantis paskališkas *tikrovės siaubas*⁹ Milašiaus poezijoje sąveikauja su ne mažiau stipriu pranciškonišku balsu. Išryškėjantis akivaizdžiomis parafrazėmis ir semantinėmis asociacijomis, šventojo Pranciškaus ir ankstyvosios *pranciškonybės* akiratis pasirodo kaip kasdienybės ir gamtos mistika, mirties ir kančios nuskaidrėjimo poetika Dievo akivaizdoje. Nors ir detaliau nenagrinėdamas, pranciškonišką pasaulėvaizdį Milašiaus kūryboje konstatavo ir vienas pirmųjų jo kritikų lietuvių literatūros istorijoje, knygos „Oskaras Milašius“ (1930) autorius Jonas Grinius.

Viduramžių bei paskališkos mistikos akiratis išryškėja ir Bložės poezijoje.¹⁰ Iš šio straipsnio turėtų paaiškėti pranciškonybės parankumas siekiant suprasti lyrinio „aš“ santykį su mirtimi bei gamta. Kaip pranciškoniško pasaulėvaizdžio argumentą (nors taip ir neįvardintą) galima suvokti Viktorijos Daujotytės įžvalgą apie Bložei būdingą vaizduotės vaikiškumą, eilėraštyje „Dievo ieškojimas“ ir kituose tekstuose išryškėjančią naivumo-primityvumo poetiką.¹¹ Krikščioniškam kontekstui svarbi ir nuoroda į bažnytinės muzikos tradiciją Bložės kūryboje, Biblijos ir religinės literatūros stilizaciją.¹² Aptariamai temai kaip semantinis kontekstas ar atskira poetinė detalė reikšmingi ir tokie Bložės kūrybos kritikų nagrinėti ar fragmentiškai nurodyti aspektai kaip meditacinis ir polifoninis charakteris, mitinė ir modernistinė (avangardo, siurrealizmo, absurdo) poetika, istorinės praeities ir religinės sąmonės dialektika.¹³ Kone visi rašantys apie Bložės poeziją atkreipia dėmesį į skirtingas literatūrines tradicijas. Iš šio, dažnai tuos pačius vardus kartojančio ieškojimo tolesnei interpretacijai ypač įdomi yra Rimvydo Šilbajorio, kalbančio apie poemos „Metamorfozės“ absurdiškumą, nuoroda į Samuelį Beckettą.¹⁴

Lyginamajam pasirinktos kūrybos nagrinėjimui judėjimo tema yra svarbus moderniosios *poemos* žanrinis akiratis. Fragmentišką veiksmo bei įvykių plėtotę turinti poema kaip lyrikos žanras yra tarsi savaime suprantama ir specifinės aktualizacijos nereikalinga erdvė judėjimo ir su juo glaudžiai susijusių veikslių semantikai nagrinėti. Kitaip tariant, atrodo, tarsi pats žanras sąlygotų veikslių plėtotę kūriniuose. Tačiau mus domina ne tik išorinis, bet ir (gal dar labiau) vidinis judėjimas, skirtingos šios idėjos formos, sudėtingos metaforiškos bei metoniminės šių formų sąsajos, prasminės dialogo asociacijos.

Simfoninės poemos kaip judėjimo ir veiksmo žanro akiratis (meditacijos modelis)

Prisiminti Milašių šiandien atrodo prasminga kalbant ne tik apie Bložę, bet ir apie lietuvių poezijos modernizmo pradžią, pirmiausia, apie kito jo vertėjo – *simfonijų* autoriaus Alfonso Nykos-Niliūno poezijos muzikalumą, per jį atsiskleidžiančią kasdienybės mistiką ir

poetines anapusbės paieškas. Šįkart nesileidžiant į Milašiaus ir Nykos-Niliūno dialogiškumą, kaip atrama ir prielaida tolesniam lyginamajam problemos nagrinėjimui iškeliami muzikinės simfonijos ypatybių turinti ir visus tris autorius siejanti *poemos* tradicija. Vita Česnulevičiūtė, simfoninio mąstymo raišką nagrinėjanti Nykos-Niliūno „Vasaros simfonijoje“, šį muzikos ir poezijos žanrą nusako kaip *visų įmanomų būvių derinių, jungčių bei prieštarų suliejimą į vieną simbolį*. Autorė atkreipia dėmesį, kad simfonija literatūroje vartojama ne tik žanro, bet ir kokybės prasme.¹⁵ Ontologinio būties universalumo (kaip kokybiškumo) reikšmę galima atpažinti ir Milašiaus *simfonijose* (taip įvardintuose eilėraščiuose ir jiems artimos kompozicijos bei problematikos tekstuose). Tačiau žanriniu muzikos ir poezijos sintezės požiūriu ne mažiau reikšmingi pasirodė Česnulevičiūtės iškeliami tokie žanriniai principai kaip *vidinei kūrinio formai palenkta fragmentiškumas, variantinis pakartojimas bei dramaturginė įtampa*.¹⁶ Iš pastarosios aiškinimo ypač įdomi ši kompozicinį ir semantinį simfonijos artumą *poemos* žanrui liudijanti mintis:

„Vasaros simfonijos“ energetinis laukas atsiranda koegzistuojant horizontalei ir vertikalei: pirmajai priklausytų fragmentiškumą pabrėžiantis, eksponuojamojo pobūdžio, konstatuojamasis naratyvo stilius, antrajai – vientisumas, logišką dalių seką lemiantis simfoniškumas.¹⁷

Kartu su straipsnio autorės vartojamomis reikšmėmis horizontalei bei vertikalei „sugražintume“ ir literatūrologijoje įprastą mitinį erdvės ir laiko matavimo požiūrį. Vieno ir kito aspekto derinimas įgalina suvokti Nykai-Niliūnui, Milašiui ir Bložei būdingą tiek ontologinį, tiek žanrinį fragmentiško lyrinio naratyvo simfoniškumą, pabrėžti, kokį svarbų vaidmenį jis vaidina procese, kai erdvės ir laiko, kasdienio pasaulio horizontalę persmelkia virš jo esanti religinio (mitinio) šventumo vertikale.

Žiūrint iš estetinės istorinės perspektyvos, Milašiaus simfonijos tęsia Viduramžių epochai, religinei jos muzikai būdingą tradiciją,¹⁸ romantinę muzikos ir poezijos tapatumo sampratą, žanrų sintezės ir filosofinio bei religinio (mitinio) literatūros daugiabalsiškumo tradiciją. Savo asociacijų gausa, prasminiu bei stilistiniu polifoniškumu Milašiaus kūriniai artimi ilgiesiems Friedricho Hölderlino bei Novalio *himnams*, Paulio Claudelio, Francio Jammeso ir kai kurių kitų simbolistų kūrybai, turinčiai stiprų biblinį ir krikščionišką akiratį. Milašiui būdinga poetinio simfoninio mąstymo tradicija individualiai pratęsiama ne tik lietuvių žemininkų, bet ir šiuolaikinėje poezijoje. Tiesa, Bložės „Noktiurnuose“ įrašytas kitas muzikos žanras. Tačiau turint galvoje ne tiek lyrizmo, kiek lyrinio epiškumo dominantes šioje poemoje, galima sakyti, kad žodžiu „noktiurnas“ metaforizuojamas aktyvus – įvairiapusio judėjimo pilnas – nakties laikas, o atskiri fragmentai suliejami pagal simfoninio mąstymo logiką.

Prisimenant Ričardo Pakalniškio lyrinės poemos koncepciją, galima pažymėti, kad modernistinei šio žanro tradicijai būdinga ypatinga lyrinio, dramatinio ir epinio elementų sąveika ir būtent šiame kontekste išryškėjantis fragmentiškas įvykio siužetas, metaforų intensyvumas bei gausa, pasaulio sąlygiškumas. Kartu su lyrinės poemos identifikacija naudingas atrodo esantis ciklinės poemos apibūdinimas.

Lyrinėje poemoje įvairiais pavidalais pinasi pasakojimo ir meditacijos ar dainos elementai, ji linksta į epinę ir dramatinę išraišką. Lyrinei poemai rūpi daugiareikšmės implikacijos. [...] [Ciklinės] Poemos išgyvenimo plėtotė [palyginti su eilėraščių ciklu] nuoseklesnė, dinamiškesnė, įtampa kryptingesnė, stipresnė, čia kuriamas išgyvenimo ar konflikto

raidos modelis, atskiros dalys klostosi kaip trūkinėjantis monologas ar vieningos nuotaikos forma. Ciklinės poemos dalys išsidėto erdvėje ir laike pagal išgyvenimo ašį, o ne radikaliai pagal pagrindinę temą ar motyvą kaip cikle.¹⁹

Meditaciją ir dainingumą iškeldamas kaip bet kurios lyrinės poemos ypatybes, Pakalniškis sustiprina muzikinę autorių traktuotę. Tiesa, meditacinis poemos modelis (greta kitų ir sykiu per neišvengiamą modelių sąveiką) Pakalniškio nusakomas išplečiant iki apskritai filosofinio mąstymo, taip pernelyg susiaurinant meditacijos sampratą, dėl suprantamų priežasčių visai neatsigręžiant į seniausias meditacijos ištakas – vienos ar kitos religijos tradiciją. Abejonių nekelia poemos kaip meditacijos poetikoje aktualizuotas simboliškumas ir muzikinė kompozicija, kitos poetikos ypatybės. Dėmesį atkreipia meditacinės poemos kontekste greta Mačernio paminėtos Milašiaus simfonijos.²⁰ Aptardamas meditacinio modelio poemą, Pakalniškis neatsitiktinai daugiausia dėmesio skiria Bložei: nagrinėjamos jo poemos „Preljudai“, „Raliavimai“, „Nendrių šnarėjimas“, „Niekas“.²¹ Bet meditacijos kaip santykio su pasauliu forma netenka savo konkretumo bei specifikos paradoksaliai teigiant, kad meditacija vengia asmeniškumo, kad su šiuo modeliu pirmiausia susijęs monologinis kalbėjimas.²² Krikščioniška tradicija (kaip viena iš galimų) paremtoje meditacijoje *asmeninis santykis* su *Kitu*, ištikties ar ilgalaikės meditacijos praktikos inspiruotas *dialogiškumas* yra tai, kas atrodo neišvengiama kalbant ir apie poetines meditacijas. Toliau nagrinėjamuose ne tik Milašiaus, bet ir Bložės tekstuose neatsitiktinai tokia ryški *pokalbio* poetika: tai yra vienas iš teopoetinės jo traktuotės elementų, Bložės kūrybą suartinančių su Milašiaus kūryba įvairių formų ir prasmų judėjimo perspektyvoje. Meditacinio pokalbio ašis savo asmeniškumu sustiprina būtent krikščioniškojo pasaulėvaizdžio įspūdį šiuolaikinio lietuvių autoriaus poemose. Meditacinę poetinių simfonijų prigimtį kartu su pokalbio situacijomis formuoja ir pasikartojimų ritmika, atidaus įsižiūrėjimo bei įsiklausymo, santykio su pasauliu ir konkrečiu „kitu“ intensyvumas, šventumo patirtis.

Meilė, kūnas ir *Amen* judėjimo paslapyje (pokalbio, sodo, sekmadienio, nakties vaizdiniai)

Norint suprasti ir galėti kalbėti apie judėjimą, vertėtų stabtelėti ties poetiniu mąstymu pasižyminčia studija „Ars Magna“ – būtent iš ten pirmiausia galima sužinoti, kas yra *judėjimo meilė* ir *nejudamybės ilgesys*. Judėjimas nusakomas kaip „kraujas ir didžioji apreiškimo paslaptis, meilei tapatus daiktų įkurdinimas savo vietoje, nepasotinamas ritmas“.²³ „Tasai kraujas, Judėjimo esmė ir visuotinis ritmas, yra talpykla, pamatas, vienu žodžiu, laiko, erdvės ir materijos vienalaikiškumo ir akimirksnybės vieta.“²⁴ Taip suvokiama judėjimo paslaptis suteikia raktą tiek poetinės formos, tiek ja perteikiamo gyvenimo *ritmikos* traktuotei. Egzistencijos gyvybę palaiko erdvėje ir laike atsiveriantis kūno ir dvasios *simboliškumas*, kuriame svarbiausia ašis yra Meilė. Žmogaus kraujo tekėjimą, kūno ir dvasios ryšį, minties judėjimą, žmonių tarpusavio ryšius ar galų gale santykį su Dievu simbolizuojanti judėjimo paslaptis gali būti atpažinta ir Milašiaus poezijos subjekto, ir misterijų personažų veiksmuose bei mintyje. Nors nejudamybę autorius nusako kaip judėjimo nebuvimą ir net vietos paneigimą, tačiau kalbama ir apie *nejudamybės absoliutumą* – regis, aukščiausią judėjimo tašką *įsikuriant daiktams*. Ši palaimai prilygstanti pasyvumo būseną pranoksta

ir sykiu nepranoksta proto.²⁵ Tai svarbu ne tik šio autoriaus, bet ir tolesnei meditacijos bei mirties traktuotei Bložės poezijoje.

„Nes ką Judėjimo pasaulį tu gali suprasti“ – taip į save ir kartu į vieną svarbiausių „tu“ – motiną – intymaus *pokalbio* kaip ypatingo pažinimo erdvėlaikyje metu kreipiasi Milašiaus poemos „Nihumim“ žmogus: „Kalbėtis su tavim, tave, o Motina, suprasti gali tik tasai, kurs tampa kūdikiu“ (Antano Vaičiulaičio vertimas).²⁶ Evangelinį tėviškos meilės įstatymą ir Sūnaus išsakytą būtinybę tapti vaiku pakartojantis nuolankumas yra ta patirtis, su kuria tik ir įmanomas tikrasis susitikimas. Taip įprasminama judėjimo kaip meilės galimybė *įsikurti savo vietoje*: „Motuše, užskleisti judėjimo šaltiniai alma tamsiomis, užgintom vietom“.²⁷ Keturiasdešimt metų *mažai pažinęs savo būtį* (parafrazuojant eilėraščio pradžia), visu savo kūnu ir dvasia „aš“ ją patiria kaip „Judėjimo šventą ugnį“.²⁸ Ypatingu ištikties laiku ir ypatingoje biblinės atminties vietoje (*Atsiskyrimo slėnyje*) įvyksta būtį iš naujo *gelminiai* (prisimenant Paulio Tilicho religinės gelmės sampratą) leidžiantis pažinti apreiškimas, tai tolygu atsiverti meilei. Akimirka, kuri primena tobulą nejudamybę, nušvinta tai, kas svarbiausia: „Tą vietą į tave panašūs pavadino / Jungties, / Amžino Moteriškumo ir / Gyvenimo Vieta“.²⁹ Skirtingus pavidalus, ryškiausiai – motinos – turinti „Nihumim“ moteris yra svarbiausio pažinimo tarpininkė ir sykiu ta, su kuria iš esmės sutampa meilė, turinti akivaizdžių evangelinių, Dantės ir kitų literatūrinių asociacijų.

Meilės, apreiškimo ir atgailos sąveikos individualizuotą Milašiaus Don Žuano versiją (misterija „Migelis Manjara“, 1913) greta kitų intertekstų galima atpažinti Bložės poemoje „Don Žuanas“ (1974). *Tobulo grožio* egzistavimas ne tik šiame lietuvių autoriaus kūrinyje Milašiui artimas pačia jo paieška būtent šios istorijos interpretacijoje. Bložės poemoje grožis paneigiamas čia pat jį išpažįstant ir atpažįstant meilės idėjoje, tiksliau, su ypatinga moterimi susijusioje šios idėjos tikrovėje. Poemos žanrui būdingas specifinis lyrinis dramatiškumas siekiamas sukurti panašios pokalbio situacijos fragmentais, retorinių sušukimų su jiems priskirtu emociniu krūviu stilistika („O, donja Ana!“).³⁰ Ši stilistika tęsiama „Noktiurnuose“, „Tuštumoje“ ir kituose Bložės tekstuose. Kreipinio retorika juose įgyja vis autentiškesnį ir dramatiškesnį prasminį bei emocinį krūvį, o tai vyksta simfoniniu principu sutelkiant lyrinius epinių veikslių bei įvykių fragmentus.

Milašiaus kūryboje simboliškai koncentruotas polifoniškas kreipimasis į moterį stilistiniu ir prasminiu požiūriu asocijuojasi su Bložės „Noktiurnuose“ pasikartojančiu kreipiniu „O naktie!“ Meditacinę situaciją sustiprinantis simfoninis kreipinio pasikartojimas įkūnija *pokalbio kaip pažinimo* sąlygos ar net jo formos intensyvumą. Ketvirtas noktiurnas, prasidedamas ir baigdamasis kreipiniu „O naktie!“³¹ šiuo ir kitais sušukimais bei klausimais sutelkia judėjimo persmelktą ėjimą bei vaikščiojimą. Šio veiksmo (apie kurį, kaip ir apie gyvenimo ritmą, dar kalbėsime) simboliškumą ir meditacinę paskirtį leidžia suvokti ne tik ypatingas laikas (kada įmanoma minties, jausmų ir patirčių dinamika), bet ir simboliškai prieštaringa *sodo* erdvė. „Aš“ ir nakties – atverties laiko ir žmogaus būsenos – susitikimas atsiskleidžia Milašiui artima vaisingo ir išdegusio sodo dialektika, įgyjančia biblinių, manytume, „Giesmių giesmės“, asociacijų: „taip lengvai, taip lengvai / tartum eičiau minkštučiais patalais / į tavo guolį sode / tarp svyrančių obels šakų / iš kurių naktis priima vaisių / o naktie! o naktie“.³² Meilės stoką išreiškiančio Milašiaus *aklojo* ir *gedulo* sodo (apie kurį netrukus kalbėsime) įspūdį sustiprina tuščio paukštelio lizdelio ir

apnuoginto sodo vaizdiniai – dramatiniai Bložei būdingą pokalbį su mirtimi kaip mylimąją istoriją. „Tu guli apnuogintam sode / tu, naktie, tu, mirtie, tu, mieloji mano / dunksi obuoliai krisdami į kapo dugną“.³³ Tiesa, pirmą kartą žmogaus ir gamtos visumą sodo erdvė įkūnija ne tiek per medžius ir augalus (tai labiau sietusi su bibrine atmintimi), kiek per gyvūniją, o pirmiausia – paukščių pasaulį, tai artimiau mitiniam šventumo aki-račiui. Beje, paukštis, kuris savo mirtimi primena Algimanto Mackaus poeziją, yra viena ryškiausių tautosakinės motyvacijos, mitinio pirmapradiškumo, žmogaus gamtiškumo ir bendruomeniškumo figūrų Bložės poezijoje.

Į Bložės poeziją žvelgiant Milašiaus ir jo judėjimo sampratos perspektyvoje, iš ketvirtojo noktiurno ypač įdomi yra paskutinė strofa, kurioje „aš“, būdamas paukščių giminės (pirmame noktiurne prašęs paskolinti vieną sparną), geriausiai išsako nakties krauju patiriamą judėjimą ir apmirimą (nejudamybę) – meditacinę nuskaidrėjimo būseną: „o naktie! o naktie / man tavo kraujas gyslose / apmiršta / kol aš apuokų giminės / juokiuosi pats iš savęs / labanakt“.³⁴ Autentiški „Noktiurnų“ susitikimai iš esmės neatsiejami nuo mirties: jos pilni nakties vaizdai, mirtis yra įsiskverbusi į „aš“ kaip rašančiojo savimonę. Tačiau būtent dėl šios priežasties mirtis žmogui atveria būtį ir taip prilygsta meilės jėgai, kuri figūroja ne vienoje asociacijų grandinėje. Kaip tai, kas lieka svarbiausia visu kūnu patiriamame pasaulyje, dešimtas noktiurnas įvardija meilę („lapui, žolei, naktinei peteliškei“).³⁵

„Giesmių giesmės“, rojaus ir kitų bibrinių asociacijų turinti *sodo* erdvė atsiskleidžia Milašiaus eilėraštyje „H“. Jo pradžioje išsakoma ypatinga lyrinio „aš“ būseną: „Prie marių eina sodas. Sodas be žiedų“ (Vaičiulaičio vertimas).³⁶ Šis judėjimas išryškėja kaip galimybė išpildyti tikrąją – meilės prigimtį. *Sodo gedulas* ir kitos jo būsenos tik iš pirmo žvilgsnio priklauso skirtingam laikui. Iš tikrųjų tai yra skirtingi meilės lygiai, kuriuos suvienyti, o tiksliau, intensyvioje judėjimo patirtyje subrandinti tikrąją meilės patirtį gali tik apreikšta didžiosios kančios paslaptis. Kas yra gedulo priežastis, paaiškėja iš tolesnės erdvėlaikio bei Kito tapatybės: „Erškėtis prieblandoj maldingoj / [...] Į šoną sužeistas, nelyginant pasaulio viešpats, kenčia ir anas; / Iš jo žaizdos medinės alma / Tyriausia širdžiai atgaiva“.³⁷ Skurdus, kaitros išdegintas, su nykstančios gyvybės formomis sodas laukia naujo žydėjimo. Gedulo būvis su didžiosios kančios ženklais juda į atpirkimo pažadą, kuris išgyvenamas sodo ėjimą simboliškai pakartojančiu „aš“ nerimu: „[...] Kas manyje taip virpa, / O kas taip virpa, aimanuoja mano sieloj kažin kur“.³⁸

III Bložės „Tuštumos“ eilėraštyje kūno virpėjimas („tapti dalim viso to kas yra / buvo ir bus, kas mano kūno virpėjime“) išskyla kaip svarbiausia žmogaus tapatybė: „tampa visu tuo, šiaip sau, iš nieko / ir jei nustočiau virpėti, nieko neliktų“.³⁹ Tai tarsi rytietiško geismo „panaikinti nykstantį savo aš“ liekana. Be jos, turinčios krikščioniško asmeniškumo bei aktyvumo bruožų, nebūtų įmanoma susiliesti su pasauliu jo vienovės kontempliacijoje („kas yra mumyse kaip supratimas ir atspindys, absoliuti visatos vienybė“).⁴⁰ Savojo „aš“ *naikinimo* pastanga Bložės eilėraštyje, panašiai kaip ir ištuštėjimas ar nejudamybę išreiškiantis gedulo būvis ne viename Milašiaus tekste, yra dviprasmiška: būdama „aš“ meditacijos forma, visos poemos kontekste ji atsiveria ir kita savo puse – kaip grėsminga tuštuma, kada vietoj asmeninio santykio lieka tik išorinių veiksmų srautas.

Sugrįžtant prie eilėraščio „Nihumim“, judėjimas į tikrąją pažinimą charakterizuoja ne tik apreikimo laiką, bet ir visą ligtolinį „aš“ gyvenimą. Bet jau nušvitimo akimirką

atsivėrus meilės ir visuotinio (visą materiją, erdvę ir laiką, žmogaus ir Dievo santykį apimančio) judėjimo paslapčiai, atsiranda sąmoningo *mokymosi* santykis: jis vyksta pagal pasaulio sukūrimo – didžiojo veiksmo – paliktą tvarką ir gyvenimo ritmą. Kaip aukščiausias taškas šioje tvarkoje yra *septintoji diena* – absoliuti nejudamybė (Dievo poilsis), simboliškai pagrįsta pasaulio sukūrimu iš nieko. „Gyvenime! gyvenime tu mano! aš žinau: pasaulio šešios dienos duotos / Atskleisti tam, ką turime pažinti septintojį“.⁴¹ Intensyvia šventojo laiko patirtimi ir dieviška tuštuma ši, septintoji, diena vėlgi panaši į Bložės „Noktiurną“ ir kitos jo kūrybos naktį – mitopoetinių nutilusios gamtos, atverties laiką, kuris yra vienas ryškiausių „tu“ pažįstančiojo pokalbio situacijoje. Pagal meilės įstatymo persmelktą pasaulio sukūrimo tvarką septintoji diena Milašiaus eilėraštyje yra skirta didžiajam (šiuo atveju jau žmogaus) veiksmui. Antrasis poemos fragmentas iš esmės yra Dievo šlovinimas ir jo skelbimas malda. „Visuotinasis Taip atkils į mūsų lūpas“.⁴² Tai yra šio fragmento pabaiga, o prasideda jis kvietimu mokytis judėti: „Kad Veiksmo prakilnumą išmoktumei mylėti. O veiksmė!“⁴³ Vėliau, kituose poemos fragmentuose, „aš“ yra ties kito (vienas kitą paaiškinančio) mokymosi riba: „Kad apie moterį be paniekos išmoktumei kalbėti. O Meile!“; „Kad tu išmoktumei ieškoti Miesto! O Jeruzale!“⁴⁴ Neatsitiktinė yra didžioji ir mažoji raidė Veiksmo sąvokoje – tokiu būdu sujungiant Dievo ir žmogaus judėjimo intencijas bei tikrovę. Būtent su šia, maldos retoriką primenančia, Veiksmo ir veiksmo jungtimi prasideda liturginės aukos (*Teigimo duonos*) ir paties jos šaltinio šlovinimas, apimantis Dievo gimimo, jo kančios ir mirties įvykius. Studijoje „Ars Magna“ *dangiškas tebūnie* tapatinamas su žmogaus ir Dievo krauju (Apraiškos paslaptimi), nusakomas kaip *atrastos Vietos pėdsakas*, alcheminis Žodis, kuriuo minta vidinis judėjimas.⁴⁵

Nors ir nesant tokiai stipriai ištariamo žodžio galiai ir jo šventumo akiračiui Bložės poezijoje (apie *rašymo šventumą* dar kalbėsime), ne vienas „Noktiurną“ ir „Tuštumos“ eilėraštis struktūruojamas kaip meditacinio santykio turinti simfoninė pokalbio nuotrupų vienovė. Šeštame noktiurne pokalbis pasirodo kaip galimybė nepaklustyti ir galų gale judėti prie pagrindinio „aš“ veiksmo – rašymo. Tryliktame noktiurne per kreipimąsi vyksta vietos aplinkiniams daiktams ir pačiam „aš“ ieškojimas: „kalbinu karves / kalbinu piemenis / kalbinu arklius / kalbinu valtis paežerė“.⁴⁶ Toks pokalbis, kaip ir *sukalbama malda žemei*, primena pranciškoniška primityvų pamokslavimą paukščiams ir žuvims, šventojo bendrystę su gamta Dievo akivaizdoje. Pranciškonišką žmogaus pasaulėvaizdį kuria ir pašnekesys su *elgetaujančiu Dievu XIV* „Tuštumos“ eilėraštyje („o tu šaltoj šalikelėj nubudęs / šnekies su elgetaujančiu Dievu“).⁴⁷

Amen kaip svariausias paguodos žodis eilėraštyje „Nihumim“ yra brandinamas kūno. Be jo yra neįmanoma judėjimo vienovė ir meilės įstatymo mokymasis. Iki pat lemtingų keturiasdešimties metų dalyvavęs nesąmoningo judėjimo paslapyje, kūnas tarsi išjudino į pirmą pradę išmintį sugrįžtančią dvasią.

Keturiasdešimt metų.

Mažai pažįstu savo būtį. Niekad josios nemačiau

Sušvintant žvilgsny kūdikio, iš manęs gimusio.

Tačiau aš išigilinau į kūno paslaptis. O mano kūne!

Vienatvės žvėrio visas sielvartas ir džiaugsmas

Tavy, šios žemės dvasia, uolų ir dilgėlių brolau.

Kaip vėjuje kviečiai ir debesys,

Kaip šviesoje lietus ir bitės,

Per keturiasdešimt metų, mano kūne, maitinai

Judėjimo šventą ugnį slėpinga savo būtybe.⁴⁸

Taigi Milašiui savitą modernią (ne tik simboliškai romantinę) šlovinimo raišką kartu su maldoje ištariamo žodžio poetika ypač išryškina jutiminio (kūniško) pasaulio dalyvavimas, įgyjantis pranciškoniškos tapatybės. „Atversiu ligi galo saulės, vėjų angelam / Nudžiugusios bažnyčios langus. / Ir ten pašvęsiu Aš Teigimo duoną, / Tą amžinąjį taip, kuris skaisčiųjų burnose / Įgauna skonį ir ugnies, ir kviečio, ir vandens“.⁴⁹ Būtent toks šventės svaigulys su „Saulės giesmės“ atgarsiais yra aukščiau mirties ar šleikštulio. „Aš“ kūnas kaip judėjimo ugnies maitintojas atsiskleidžia Pranciškui artimais vėjo, šviesos, žemės ir kitais vaizdiniais: „Ir niekas nemokės tavęs atskirt nuo žemės, tavo motinos, / Nuo tavo draugo vėjo ir nuo tavo nuotakos šviesos. / O mano kūne! [...]“⁵⁰ Pranciškonišką mokymosi gyventi išpūdį sustiprina eilėraščio pradžia, kai gamtą ir visus vidinius „aš“ pokyčius patiria broliu įvardijamas kūnas. Parafrazuojant Pranciškaus Asyžiečio kreipinį į savo kūną, tai kartojama ir eilėraščio pabaigoje: „Brolau, o mano kūne! nebijok. Žinau aš kelią“.⁵¹ Pranciškaus istorija įrašyta viename „Ars Magna“ atodūsyje, išstartame bandant pasauliui įrodyti *visą apraiškos paslaptį*:

[...] lengviau pamokslauti medžiams ir uoloms, negu priversti žmogų suvokti materijos, erdvės ir laiko tapatumą Judėjime ir būtinumą pakeisti vaikišką praeities, dabarties ir ateities sekos amžinumo sampratą vienlaikiškumu, arba, tiksliau, akimirksnybe.⁵²

Kūniškos patirties persmelkta Milašiaus „Lapkričio simfonija“ prasideda sustojusia akimirka, kada nušvinta kito pasaulio paslaptis. Įsivaizduojamoje amžinybėje įkurdinama tai, kas žmogaus patirtyje yra intensyviausia ir švenčiausia. „Ten viskas bus kaip šiam gyvenime. Tas pats stalas, / Biblija ir Goethe, ir rašalinė, kvepianti laiku, / Popieris, baltoji moteris, išskaitantis mintis, / Portretas ir plunksna. Vaike, mano vaikel!“ (Nykos-Niliūno vertimas).⁵³ Kasdienybės patirtis perkeičiama ją simboliškai sutelkiant ir koncentruojant kaip autentišką simbolizavimo vertę tikrovę. Nuolat tikslinamas *tokio pat* kaip žemėje buvimo pažadas vaizdiškai atkartoja „Ars Magna“ išsakytą Judėjimo paslapties kilmę. „Stalas, į kurį aš atsiremiu, rašalinė, kurioje merkiu plunksną, pakiša nuolat judančioms mano smegenims neišsprendžiamą problemą. Aš, žmogaus sūnus, neturiu kur galvos priglausti“.⁵⁴ Evangelinė tiesa apie krikščionišką amžino keleivio egzistenciją judėjimo paslaptį *išjudina* per tai, kas yra visai šalia. Persmelkti kūniško pasaulio patyrimo ir sykiu įkūnijantys jį daiktai suteikia mistinio aiškumo. Beje, panašiai kaip ir šio eilėraščio vertėjo Nykos-Niliūno kūryboje, stalas įgyja altoriaus kaip Dievo stalo prasminių asociacijų. Ir dar stabtelint prie šio autoriaus, Milašiaus simfoniją variantiškai pakartoja „Vasaros simfonijos“ eilutė: „Čia viskas miršta; tiktai ten dar niekas nemirė“.⁵⁵ Česnulevičiūtės pastebėjimu, ji tampa aukščiausiu kulminaciniu IV simfonijos dalies tašku; mums ypač svarbu,

jog ši koncentracija pagrindžiama amžinybės idėjos įvardijimu.⁵⁶ Tiesa, reikėtų pažymėti, kad Milašiaus ir Nykos-Niliūno *ten* išsiskiria: santykį tarp laiko ir amžinybės žemininko eilėraštyje keičia amžinybei vertybiškai tolygus praeties erdvėlaikis su vieninteliu patikimu namų daiktų pasauliu.

Esama ir tolesnio „Lapkričio simfonijos“ tęsinio šiuolaikinėje lietuvių poezijoje. Šio Milašiaus eilėraščio leitmotyvą meditacijos ritmu kartoja priešpaskutinis (XXVI) Bložės „Tuštumos“ eilėraštis: „ten viskas taip pat, kitame pasaulyje, tik gražiau“.⁵⁷ Amžino tęstinumo turinti anapusbė lyriniam „aš“ atsiskleidžia per meditacinei Milašiaus akimirkai artimą stabtelėjimą. Be jo nebūtų patirtas nei kasdienybės judėjimas, nei jo simboliškumo turinti tobula nejudamybė. *Ramus gulėjimas žolėje* ar *nejudantys sąnariai*, kaip ir kūniškas mokymasis Milašiaus eilėraštyje „Nihumim“, *paruošia* kasdienės erdvės sąlygotam minties judesiui į amžinybę: „tai mes žolėj ramiai atsigulę nueisim į ten / kur viskas kaip šiame pasauly tik dar gražiau“.⁵⁸ Taigi mistinei kito pasaulio paslapčiai atsiveriama per Milašiui artimą amžinybės kaip ryškesnio *šio pasaulio* vaizdo sampratą, iš jo „pasiimant“ ir naujai *įkurdinant* kalbos ir gamtos artumą: „gražesnės kalbos, senesnės dainos iš prosenolių giesmyno [...] ir vėjas šnopojuoja nosimi ir taip kvėpuoja – iš pačių būties gelmių“.⁵⁹ To, kas gražiausia, patyrimas prie amžinybės priartina tik per *regimą* bei *akustinę* maldos (kuri, sakytume, prilygsta „Nihumim“ šlovinimo veiksmui) ir konkrečios vietos – Šventosios upės – sąveiką „aš“ sąmonėje: „duonos kriaukštelės, kasdienės, duok mums kasdieną / kad pasisotintum Šventąja upe, prigimties upe, kuri nutįsta į tolį!“⁶⁰ Koks svarbus yra kūno, jautiminės pasaulio patirties dalyvavimas Bložės žmogaus judėjime bei veiksmuose, išryškėja ir tolesniame straipsnio skyriuje.

Mirties ir rašymo judėjimas: vaikščiojimo, stabtelėjimo, tęsinio, augimo vaizdiniai

Veiksmų intensyvumu ir apskritai judėjimo patirtimi iš „Noktiurnų“ išsiskiria jau pirmasis. Jis suteikia kryptį visoje poemoje pasakojamai istorijai, simboliškai simfoninei realijai, reiškinių, įvykių bei situacijų visumai. Paskutinytis, šešioliktas noktiurnas, baigiasi absoliučia, bet jau netobula nejudamybe. Tai „aš“ kūno judėjimą nutraukianti savižudybė. Tiesa, ji įrašyta konkrečiais, tarsi nuolatinį judėjimą numatančiais veiksmiais („pasišutinau pieno su medum“).⁶¹ Tai nėra paskutiniai poemos žodžiai. Ne mažiau svarbi yra nuoroda į „Noktiurnų“ parašymo (užrašymo) vietą, kuri daug ką paaiškina ir sujungia vaizdus: „Šilėnai, išvežtųjų sodyba“. Šis pabaigos veiksmas įsikomponuoja į visoje poemoje plėtojamą vaikščiojimo bei rašymo ritmą ir (kaip kiekviena mirties patirtis) sustiprina jį. Tokiu būdu tai pasirodo tik kaip viena iš nuolat per daiktus atsinaujinančio gyvybingumo formų cikliniame judėjime, ne tiek absoliuti pabaiga, kiek vienas jos variantas (būtent todėl įrašytas skliaustuose).

Išorinio pasaulio judėjimas pirmame noktiurne („kupertose, žmonės / juda, juda ir juda“)⁶² atliepia „aš“ sąmonėje vykstančią nuolatinę dinamišką apykaitą tarp *kasdienybės įvykių* ir šventą pirmapradiškumą išreiškiančių *gamtos bei žmogaus metamorfozių*. Suskiausas (pamėgta sintaksės forma) kasdienybės dramtizmo ir sovietinę tikrovę menančių pokalbių srautas iš pirmo žvilgsnio atsiduria mitinės pasaulio vienovės, meditacijos bei refleksijos nuošalėje. Tačiau tai nėra visiška tiesa. Panašiai kaip ir Nykos-Niliūno

skliaustų poetikoje, šie nuošalės įvykiai (ar klausimai) išryškėja kaip centriniai. Jie tampa mirties bei kitų meditacijų impulsu ar net pagrindu. Tik viena kitą papildančių priešingų dalių visuma išreiškia nakties *augimą* – tai, kas reikšminėje vaizdinių perspektyvoje priimena Milašiaus einantį sodą, mokymąsi būti ir kitus poetinius jo judėjimo veiksmus („iki čia / ir po to / vėl kartojasi augdama ta naktis“).⁶³

Vidinio augimo yra pilnas ir vienuoliktas noktiurnas, kuriame itin ryškus meditacinis santykis su pasauliu atsiskleidžia kaip intensyvus iš sodo žemės nukreiptas žvilgsnis į dangų.

kaip retai įsižiūriu į tave, o nakties dangau
 pamirštu tavo slaptą galybę
 šiąnakt guliu sode ant žemės
 įrėmęs žvilgsnį į žvaigždes, kurios amžinos
 skubėk, skubėk, rašyk, galvok, gyvenk
 miegok, pabusk, bėk, sustok, mylėk
 tavo veikla tu pats, ir tik žvaigždės amžinos
 amžinos, o tu lyg naktinė peteliškė daužais į jų skliautą

sode krinta obuoliai, jie dunksi į žemę
 jie beldžiasi, kad žemė atsivertų
 atvertų savo kapą, iš kurio pakils
 obels grūdas nauju daigeliu
 pasibelsk pasibelsk, ir bus tau atidarytas
 dangtis, ir tu paspausi ranką numirėliui.⁶⁴

Tarsi absoliuti Milašiaus nejudamybė, šis įsižiūrėjimas į dangų atveria tiek dinamiškam veikimui šiapusybėje, tiek ir susitikimui su mirtimi. Su žodžiu „mylėk“ ateina patyrimas, kad „tavo veikla tu pats“. Šią vietą galima suprasti kaip atrastą vidinį nuolatinio veikimo įstatymą, ir tik per jį įmanomą išorinį judėjimą. Toks suvokimas ateina su meile ir paskališku nerimu. Prisimintume paskališkos judėjimo sampratos ištakas:

Sakote, jog neįmanoma, kad Dievas būtų beribis ir nedalus? – Taip. – Aš jums parodysiu beribį ir nedalomą daiktą. Tai taškas, visur skriejantis neribotu greičiu: jis yra vienas visose vietose ir visa kiekvienoje. [...] Beribis greitis, visa pripildantis taškas, sustojimo akimirksnis: neribotas, be skaičiaus, nedalomas ir begalinis.⁶⁵

Greičio, taško, sustojimo ir kitais judėjimo bei nejudamybės vaizdiniais „Mintyse“ išsakoma ir Dievo esatis, ir žmogaus buvimas bauginančiose visatos erdvėse (115, 194 ir 370 „Minčių“ fragmentai). Būdamas ir taškas, ir judesys, Dievas vis dėlto yra pastovumas virš *garmančio* pasaulio – tai vaizdingai atsiskleidžia dar viename „Minčių“ fragmente. „Babilono upės teka, garma ir nusineša. O šventasis Sione, kur viskas pastovu ir niekas negarman!“⁶⁶ Vienuoliktame Bložės noktiurne paskališkų asociacijų įgyja intensyvus vidujybės

matmuo veikloje, ne tik meditacinis, bet ir nerimastingas buvimas neaprepiamos Absoliuto galybės akivaizdoje: „o žvaigždės – po to ir prieš tai tos pačios – / nesuprantama, neaprepiama jų galybė / Absolutas / ir aš vienas žmogus guliu sode ant žemės“.⁶⁷ Lietuvių autoriaus eilėraštyje matyti ir kitas šventumo matmuo. Dar kartą sugrįžtant prie jau aptarto erdvės vaizdinio, galima teigti, jog Bložės sodas nėra tik simbolis. Pirmiausia tai – reali ir konkreti, jutimiškai apčiuopiama tikrovė. Žemiškas Bložės poezijos pasaulis, palyginti su Milašiaus, yra tarsi sau pakankamas, tiksliau, kviečiantis į jį kaip tokį atsigręžti. Palyginimui galima prisiminti Naujokaitienės teiginį, kad Milašiaus kūryboje esama „svarbaus kontrasto tarp teologinės ir buitinės plotmės, mistikos ir gyvenimo“.⁶⁸ Ir nors dėl kasdienybės bei kūno persmelkto kito pasaulio išvaizdavimo su tuo galima sutikti tik iš dalies, šį kontrastą leistų pagrįsti egzistencinis simbolinės prasmės priskyrimas kiekvienam (ir buitiniam) daiktui, veiksmui bei santykiui, nuolatinis simbolių ryšių ieškojimas ir atradimas biblinės ar krikščioniškosios mistikos perspektyvoje. Panašaus kontrasto visai nėra Bložės poezijoje. Žmogaus ir daiktų, itin aktyvios buities pasaulio šventumą neretai motyvuoja pati šiapusybė, kuri atrodo vertingesnė nei tai, kas anapus, kas žmogaus neapčiuopiama ir nesuvokiama. Dinamišku vėlių gyvenimu išsakoma mirtis yra daugiau pasakanti nei amžinybės pastovumas. Meditacinis buvimas sode, kaip ir neatsitiktinai pabrėžiama jo žemė, pirmiausia yra sąlygota žmogiško nerimo ir „aš“ (mirtingojo, o ne Absoliuto) kito niškumo: „palikite mane, žvaigždės / aš neišlaikau jūsų pastovumo / aš laikau sau ją savęs savyje / bet ji byra iš rankos // ar dėl to mes galingesni, kad mirštame“.⁶⁹ Ne tiek teologinio, kiek mitinio pasaulio suvokimo įspūdį stiprina tiek mirties samprata (pasisveikinimas su numirėliu), tiek bendruomeninė patirtis (tiesa, turinti ne mažiau svarbų istorinio mirties dramatiškumo charakterį). Tačiau vis dėlto reikėtų pažymėti, kad šioje mirties bei kito pasaulio polifonijoje į mitinį pasaulio suvokimą įsismelkia ir grynai asmeniniame santykiuje patiriamos amžinybės teopoetika, kurią liudija paskališka žvaigždžių begalybės akivaizda ar simboliškai neatsitiktinė sodo erdvė kone mistiniame „mirties švytėjime“.

Jau anksčiau minėtas ėjimas bei *vaikščiojimas* yra vienas iš „Noktiurnuose“ dominuojančių veiksmų. Šiuo atveju įdomus Giedrės Šmitienės straipsnis, kuriame rašoma apie kalbėjimo ir vaikščiojimo santykį Nykos-Niliūno ir Daujotytės tekstuose. Jame teigiama, kad „ėjimas iš kitų kūniškų modusų išsiskiria ritmišku savaimingu viso kūno judėjimu“.⁷⁰ Nuo pat pirmojo Bložės „Noktiurnų“ eilėraščio ryškus ėjimas lemia visos poemos intonaciją bei ritmiką. „Iš kambario pro duris per verandą / keturis žingsnius į ten, tarsi į čia / iš verandos per duris į kambarį / šviesa, vėl tamsa, vėl iš kambario per verandą“.⁷¹ Tarsi beprasmiškas, o tiksliau, neartikuliuotos prasmės, judėjimas išsiskiria kiekvieno žingsnio tikslumu, kuriuo čia pat ir paneigiama tariama beprasmybė. Kaip realiai vaikščiojant iš vieno kambario į kitą keičiasi šviesos ir tamsos akiratis, vieni garsai keičia kitus, taip ir vidinėje tikrovėje vaikščiojimas sutelkia skirtingus jutimus, palenkdamas juos nuolatinio tęstinumo ir Milašiaus „Nihumim“ subjekto tarsi *išmokstamo* augimo patirčiai („[...] vėl tas / augantis tęsinys, įsiklausau [...]“).⁷² Klaidinantis ir vis dėlto prasmingas, kūniškai patikimas vaikščiojimas pradeda ir antrą noktiurną. Vaikščiojimas pėsčiomis trečiajame, paskui ir penktajame noktiurne („kažkas nakčia eina pėsčias, kažkas nakčia / važiuoja arkliais, kažkas / ilga muziejine valtimi / plaukia viršum kapų“)⁷³ pasirodo kaip išskirtinė „aš“ savastis, įgalinanti vidinį judėjimą – susitikimą su gamtos daiktais ar kitu asmeniu.

„Tik pasivaikščiojimas“ yra tarsi nereikšmingas veiksmas, kuriuos prasideda „Tuštuma“ (I eilėraštis). Tačiau tai, kaip ir tuščio lizdelio atradimas, atveria meditacinei *tuštumos* patirčiai. Tiesa, paskolintas sparnas (iš pirmo noktiurno) ar vėjo įgaliojimas veikti („tik vėjas / akių įgaliotinis“)⁷⁴ išskirtinai vaikščiojančiojo tapatybę gali ir papildyti. Atsiranda mitinių pasaulio pirmapradiškumą liudijančių judėjimo galių: „aš nukritau iš padangių / praskrisdamas pelėdos sparnais“.⁷⁵ Šioje semantinėje vaizdinių sąveikoje mistinę vidinio judėjimo ašį turintis ėjimas įgyja ryškių ritualinio mitinio veikimo ypatybių.

Vaikščiojimas po kambarį pirmame noktiurne įvardijamas kaip *augantis tęsinys*, o paskui prašoma pratęsti *mane*.⁷⁶ Tęsinys yra viena įdomiausių vidinio ir išorinio judėjimo metaforų Bložės poezijoje. Suteikdama ritmo ir sutelkdama fragmentiškai dėliojamus vaizdus, ši metafora vaizdžiai kartoja septintame noktiurne: „ištinis tylus tęsinys viso to, ko nebuvo matyt / šniokščiantis ežeras“.⁷⁷ Nakties tyloje įmanomą apčiuopti tęsinį galima suvokti kaip skirtingus laikus ir daiktus sutelkiantį santykį, kuris ne mažiau reikšmingas greta staigios išikties. Kita vertus, tęsinys Bložės poezijoje yra sunkiai apčiuopiamas ir persmelktas tokio negatyvumo, kuris absurdo stilistikos turinčiame kūrybos kontekste skatina prisiminti Becketto tęsinį.⁷⁸ Greta (ne)įmanomo keliavimo tęsinys yra viena iš garsiosios Becketto nejudamybės formų. Ši patirtis, kuria kalbama ir apie nesantįjį Dievą bei jo laukimą, pasižymi giliajai Milašiaus meditacijai kardinaliai priešingu, varginančiu ir erzinančiu buvimu. Parafrazuojantis Mackaus atsiribojimą išlikti bei išsaugoti („ir dar tu parašai pirštu avilio stikle: / ieškok harmonijos, ieškok harmonijos ir nerask“)⁷⁹ ir tokiu būdu priartėjantis prie neįmanomo Becketto tęsinio, septintas Bložės noktiurnas struktūruoja ir tęsinio galimybę. Ji pasirodo įmanoma kaip bežemių laiko, jų rašymo pėdsakas atmintyje. Mackaus, jam būdingo visuotino praradimo, neįveiktos mirties ar absoliučios (taigi be tęstinumo) pabaigos atmintis Bložės eilėraštyje vis dėlto įgalina ir tęstinumą. Iš esmės pats rašymas prilygsta šventam atsigręžimui į pradžią („nebėr jau to tęsinio, ką aš rašysiu tau“)⁸⁰. Sunkiai apčiuopiamas tęsinys teksto pabaigoje vis dėlto įtvirtinamas, tai įvyksta prieštaringu sodo simboliu: „jau greit rytas, rytoj skinsim obuolius / rojaus sode // ištinis tylus tęsinys viso to“.⁸¹ Dialektinis tęsinio ir baigtinumo ryšys atsiskleidžia ir IV „Tuštumos“ eilėraštyje, kuriame patirti „sustojusio laiko tęsinį“⁸² įmanoma vėliu, taigi mirties, išiktimi paženklintą naktį. Iš nejudamybės kaip fizinės ir dvasinės būsenos išauganti *tuštuma* būdinga ne vienam šiame straipsnyje minėtam lietuvių ir prancūzų autoriui; šios patirties lyginimas leidžia pamatyti religinės sąmonės požiūriu itin tolimas, bet moderniojoje poezijoje savitai susijungiančias patirtis.

Jau buvo užsiminta apie Milašiaus (ne Becketto) nejudamybės akiratį ėjimą pristabdanciuose Bložės *stabtelėjimuose*. „Tuštuma“, stabtelėjimo metaforą varijuodama ir kituose eilėraščiuose (XXV), ši judesį ypač raiškiai metaforizuoja XVIII tekste, turinčiame Milašiaus eilėraščio „Naktį sustojusi karieta“ parafrazių. Dinamiškai kintantį santykį su namais, jų ieškojimą išsako skirtingi – sumaištį, baimę, nerimą ir nušvitimo galimybę atveriantys *mano* ir *kito* stabtelėjimai. Milašiaus atmintis pasirodo kaip nušvitimą atveriančio stabtelėjimo, sumaiščiai priešingo meditacinio įsiveržimo galimybė. „Karieta? stabtelėjusi naktį? sutartoj vietoj / sodybos raktų? ne ne: po ilgo ieškojimo / prieš 30 metų mirusios ekonomės prijuostės / kišenėje [...]“.⁸³ Per visą eilėraščių svarstant, kas galėtų trikdyti buvimą savo namuose ramybę, Milašiaus tekstas „aš“ atmintyje iškyla kaip galimybė

surasti tokį santykį su aplinka, kurį būtų galima apibūdinti daiktų ir žmogaus *įsikūrimu* savo vietoje. Sugrįžkime į „Naktį sustojusios kariatės“ pradžią, su kuria iš esmės ir vyksta dialogas: „Raktų laukdama, – / Be abejo, jį ieško / Mirusios prieš trisdešimt metų Teklės / Drabužiuose, – / Pasiklausykite, Ponia, seno ir kurtaus / Naktinio kuždesio alėjojo...“ (Nykos-Niliūno vertimas).⁸⁴ Abu tekstus raiškiai jungiantys pokalbio, kariatės ir raktų vaizdiniai ir, kaip paaiškėja iš tolesnio Bložės eilėraščio, visa Milašiaus epocha eilėraščio žmogui yra patikimas būdas naujai įsikurti savo namuose, surasti ten vietą ir *kitam*. Kaip ir Milašiaus eilėraštyje („Užraktai surūdiję, / Vynuogienojai nudžiuvę, / Duryš užsklęstos, / Langinės uždarytos“),⁸⁵ Bložės namai yra paliesti išnykimo grėsmės ir sykiu galintys atsinaujinti – sugrąžinti prie vaikystei būdingos išminties (pasikartojantis kūdikio motyvas Milašiaus eilėraštyje). Panašiai kaip ir Mackaus, Milašiaus atmintis yra ypatingas stabtelėjimas, atnaujinantis ėjimu bei vaikščiojimu išreiškiamo intensyvaus namų ieškojimo santykį. Jų atradimą liudija jutiminis ryšys su aplinka, eilėraščiui neatsitiktinai baigiantis sodo erdvėje įvietintų žingsnių motyvu.

einant per užžėlusią takų sodo žolę

pasiima kažką paliktą iš

XIX ar dvidešimtojo pradžios

kas išslydo iš mūsų akių liko užmirštas nutylėtas

[...]

tik rasa šalta po nakties, tik vystančių dilgėlių kvapas

tik dygliai – pamirštų vaikystės erškėtuogių ir agrastų krūmelių –

rasa ant žolynų: tylūs ir sunkūs viską nubraukiantys ir užbraukiantys –

nuo vartelių iki vartelių – naktyje stabtelėjusio rudens

žingsniai.⁸⁶

Paskališkai judanti mintis ir meditacinė kūno nejudamybė vienuoliktame noktiurne (įsižiūrėjimo į dangų nuo sodo žemės situacija) sukelia tokios nekantraujančios veiklos nusiteikimą, iš kurios (turint galvoje visą poemos kontekstą) bene svarbiausia yra „rašyk“. „Rašau ant ažuolinio stalo save / savęs ieškodamas girioje“⁸⁷ – taip šeštame noktiurne išsakomas atrastas kelias nepaklystant, per vietas, savęs ir daiktų ieškojimą atrasta judėjimo kryptis naktyje. Ne tik pats „aš“, bet ir jį supanti aplinka („beldžia į langą ir žiūri / į rakraštį, ką aš rašau“)⁸⁸ yra persmelkta ranka, žvilgsniu ir visu kūnu realizuojamo rašymo kaip savęs pažinimo.⁸⁹ Ši judėjimo kryptis aiškiausiai išsakyta dvyliktame noktiurne: „mes pabėgam / mes grįžtam į vienumą / į save / į tave / į rašymą“.⁹⁰ Rašymas yra visą horizontalę bei vertikale apimanti ašis, kuriai sąmoningai ir nesąmoningai (sapnų erdvėje) palenkiamas su namų ieškojimu susijęs judėjimas, o tai vyksta simboliniame nakties atvirumo erdvėlaikyje.

Tarsi „Nihumim“ „aš“, kuris mokosi meilės ir judėjimo veiksmo, XVI „Tuštumos“ eilėraščio žmogus, kad išmokytų *rašyti*, gali imtis darbų net šventadienį („[...] niekad nežinau kelinta / savaitės diena anei kada koks šventadienis [...]“).⁹¹ Taigi septintoji diena jau netu-

ri tokios aiškios šventumo tradicijos kaip Milašiaus eilėraštyje „Nihumim“. Tačiau tiek su lengva ironija vardijamos įprastinės šventadienio realijos, tiek ir neatsiejamai nuo išsiblaškyimo atgyjanti kultūrinė (Strazdelio) atmintis – visa susijungia ir yra verta svarbiausios pamokos: „ir tu išmoksi rašyti“ – taip baigiasi išskirtinai ilgas ir fragmentiškas pasakojimas.⁹² Taip Bložės rašymas įgyja Milašiaus ištariamo žodžio šventumo, *Amen* veiksmui prilygsta erdvės, laiko ir prasminėmis asociacijomis. Parafrazuojant Šmitienės komentarą Daujotytės minčiai, galima sakyti, jog ne tiek *kalbėjimas*, kiek rašymas Bložės poezijoje yra *pirminis einant*⁹³ – šiam žodžio ir kūniško judėjimo santykiui sukuriant į jutimines patirtis *gelminiai* atsiremiančios individualios kūrybinės meditacijos išpūdį.

Rašymas, o tiksliau, gyvenimo ir kūrybos ribą ištrinantis pačių noktiurnų apmąstymas, paskutiniame eilėraštyje vėlgi iškyla kaip svarbiausias veiksmas, nustelbiantis pelių apgraužtus pinigus ar drugelių kolekcijas. Šio veiksmo dėka prasmę įgyja visi lig tol poetizuoti susitikimai bei veiksmai, jis yra pajėgus išsakyti šio pasaulio buvimo ir mirties artėjimo paslaptį.

ryt susitiksiu su žmonėmis
 ką aš jiems pasakysiu
 ką aš jiems parodysiu, paskaitysiu?
 šį, paskutinįjį, noktiurną
 [...]
 ryt susitiksiu su žmonėmis
 ir nebelauksiu ryto
 dar šiandakt ilsėsiuos šiapus kapų
 ir tavo veido ir savo rankų ir tavo akių ilgėdamasis.⁹⁴

Nuo erdviškai ir daiktiškai įsikūnijusio išsiskyrimo prasidėjusi poema, nuėjusi ilgą judėjimo persmelktą ritualinio vaikščiojimo kelią, baigiasi tarsi tuo pačiu – stiprėjančiu visa apimančio išsiskyrimo ir mirties kaip realaus įvykio ar egzistencinės jos galimybės išpūdžiu. Tačiau kas pasikeitė iš esmės – buvo surastas nykstamumo bei mirties vertas ir visus veiksmus bei susitikimus sujungiantis rašymas, kuris ir pats yra vertas mirties. Su pomirtiniu žmogaus išlikimu susijusi rašymo prasmė XXIII „Tuštumos“ eilėraštyje yra tradicinė ir sykiu kiek netikėta savo poetiniu rakursu: nuostabą sukelia staigus, į amžinybės paslaptį nukreipiantis dviejų veikslių gretinimas: „kad nubusčiau, kad prisikelčiau raštu“.⁹⁵

Išvados

Išnagrinėjus keletą poetinių Milašiaus ir Bložės tekstų, galima daryti šias išvadas:

I. Judėjimo ir nejudamybės idėja pasitvirtino kaip du autorius dialogiškai siejanti ašis, atverianti žvilgsnį platesnei Milašiaus tradicijai lietuvių poezijoje.

II. Simfoninis moderniosios lyrinės poemos modelis leidžia giliau suvokti epinio, dramatinio ir lyrinio pradų derinį vidinio judėjimo ir jo persmelktų veikslių lyrinėje

tikrovėje; krikščioniškoji meditacijos perspektyva atveria dviejų autorių judėjimo sampratai reikšmingus asmeniškumo bei dialogiškumo elementus.

III. Mistinė judėjimo paslaptis Milašiaus žmogui atsiveria meditacinėje jį ištikusio apreiškimo kaip nejudamybės būsenoje. Motina yra tas pokalbio „tu“, per kurį ryškiausiai pasirodo meilės ir judėjimo tapatumas, suvokti įmanomas tik vaiko išmintimi. Milašiui artimą meditacinę nejudamybės būseną įkūnija Bložės naktis. Tai ypatingas nušvitimo bei atverties laikas, kūniškai patiriama „aš“ savastis ir žmogaus kreipimosi vertas „tu“. Naktis – tai ir mirties metafora. Nakties ir mirties intymumas asocijuojasi su moters ir meilės samprata bei retorika Milašiaus poezijoje.

IV. Ištariamasis žodis iškyla kaip vienas įdomiausių Milašiaus kūrybos poetinių veiksmy, turinčių religinio šlovinimo simbolikos. Nors ir nesant tokiai stipriai ištariamam žodžio galiai Bložės poezijoje, ne vienas jo ciklinės poemos eilėraštis struktūruojamas kaip meditacinio santykio turinti simfoninė pokalbio nuotrupų vienovė; rašymas čia pasirodo kaip vienas svarbiausių ir simboliškai daugiaprasmių veiksmy, prilygstantis Milašiaus ištariamam žodžiui, tiksliau, *Amen*, šventumui.

V. Kūno simboliškumas Milašiaus judėjimo paslapyje įgyja pranciškoniškos gamtos ir kasdienybės mistikos. Milašiui artimo pranciškoniško konkretumo turi Bložės kasdienybės pasaulis, atsiskleidžiantis tiek iš šiapusybės veiksmy, tiek iš mirties ir kitų nejudamybės formų. Bložės kūryboje ypač ryškus jutiminis buities pasaulis turi ir mistinio simboliškumo, ir mitinio šventumo.

VI. Biblinė kartu su žmogum judančio sodo simbolika vaidina išskirtinį vaidmenį Milašiaus krikščioniškos meilės ir kančios dinamikoje, amžinybės kaip tobulos nejudamybės įsivaizdavime. Prancūzų autoriui artimas krikščioniškas pasaulėvaizdis matyti iš dialektiškai perteikiamo sodo Bložės subjekto judėjime ir nejudamybėje, mokymosi įkurdinti ir auginti daiktus bei save, anapusybės kaip „tik“ gražesnio šio pasaulio įsivaizdavimo.

VII. Rašymas ir mirtis Bložės poezijoje yra dvi ryškiausios judėjimo ir nejudamybės formos, polifoniškos savo mitine ir bibline atmintimi, simfoniskai sutelkiančios skirtingus veiksmus ir meditacijas. Susitikimas su mirtimi yra tobulai nejudamybei prilygstanti meditacija. Rašymas yra esminis gyvenimo prasmę, ritmą, jo tęstinumą ir kito pasaulio galimybę numatantis veiksmas poetiniame Bložės judėjime.

VIII. Vidinio judėjimo persmelktas ir mitinį ritualą primenantis vaikščiojimas (ėjimas) yra vienas įdomiausių veiksmy Bložės poemose, tampantis rašymo ir namų ieškojimo metafora. Semantinė ir stilistinė jos sąveika su kitom dviem – tęsinio ir augimo – metaforom įgyja Milašiui būdingos erdvės ir laiko asociacijų.

IX. Stabtelėjimas yra pasikartojanti, namų ieškojimą ir rašymą individualizuojanti Bložės nejudamybės forma, kuri, viename iš tekstų būdama persmelkta Milašiaus parafrazių, šiame ir kituose eilėraščiuose tampa lemtingu impulsu lyriniam subjektui atrasti vietą sau, *kitam* ir daiktams.

X. Kartu su pranciškoniška kasdienybės meile Milašius atsiduria ne tik teopoetikos, bet ir mitopoetikos akiratyje; į Bložei būdingą mirties ir anapusybės pasaulį su savo logika įsiveržia Milašiui artimas Biblijos ir krikščioniškosios meditacijos pasaulėvaizdis, leidžiantis geriau suvokti poetinį gyvenimo judėjimą ir nejudamybę.

NUORODOS

- ¹ K. J. Kuschelio, D. Mietho, G. Steinerio, H. Kūngo, W. Jenso, R. Guardini, W. Lescho ir kitų plačiai tyrinėjamo literatūros ir teologijos santykio, hermeneutinės jo tradicijos, krikščioniškosios literatūros, teopoetikos, religinio bei teologinio žvilgsnio į moderniąją literatūrą klausimais lietuvių literatūros kritikoje žr. *Mikelaitis G.* Teologinės estetikos apribai // Tikėti ir rašyti. Vilnius: Aidai, 2002. P. 280–292; *Čiočytė D.* Dosnūs literatūros ir teologijos paribai // Sambalsiai. Studijos, esė, pokalbis. Skiriama profesorės Viktorijos Daujotytės-Pakerienės 60-mečiui. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla. 2005. P. 396–407; *Jakaitė D.* Literatūros teologijos galimybės // Sambalsiai. Studijos, esė, pokalbis. Skiriama profesorės Viktorijos Daujotytės-Pakerienės 60-mečiui, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla. 2005. P. 376–395.
- ² *Bardner B.* Literaturtheologie oder Literaturmythologie? // Theologie und Literatur. Zum Stands des Dialogs. München: Kindler. 1986. P. 160–161.
- ³ *Jakaitė D.* Mitinė veiksmo sąmonė krikščioniško akiračio Kazio Bradūno poezijoje // Gimtasis žodis. 2007. Nr. 3. P. 14–22.
- ⁴ *Naujokaitienė E.* Oskaras Milašius. Mistikas ir hermetinis poetas. Kaunas: VDU I-kl. 2001. P. 60–73, 112–122.
- ⁵ *Dručkutė G.* Poetinės namo reikšmės Oskaro Milašiaus kūryboje // Literatūra. 1999. Nr. 41 (3). P. 48–49.
- ⁶ Žr. *Korolkovaitė J.* Vytauto Mačernio ir Oskaro Milašiaus metafizika. Atspaudas iš „Darbų ir dienų“. Nr. 8 (17). Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas. 1999. P. 9.
- ⁷ *Naujokaitienė E.* Ten pat. P. 41.
- ⁸ *Milašius O.* Ars Magna. Slėpiniai. Vilnius: Aidai. Vertė P. Kimbrys. 2002. P. 40.
- ⁹ Ten pat. P. 32.
- ¹⁰ Viduramžių mistikai ir ekspresionizmo estetikai artimo mitinio negatyvumo klausimais V. P. Bložės poezijoje žr. *Jakaitė D.* Mitinis negatyvumas Vytauto Petro Bložės poezijoje // Mitai lietuvių kultūroje. Šiauliai: Šiaulių universitetas. 2002. P. 108–119.
- ¹¹ *Daujotytė V.* Į kitą laiką ir kitą erdvę // Daujotytė V. Esė apie poeziją ir esimą. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjunga I-kl. 2001. P. 79–80.
- ¹² Žr. *Drungytė E.* Daugiabalsis Vytauto P. Bložės ruduo // Literatūra ir menas. 1997. Rugpj. 23. P. 4; *Landsbergis V. V.* Paversti vandenį vynu. 22 fragmentai su Vytautu Blože // Literatūra ir menas. 1990. Kovo 17. P. 4–5.
- ¹³ Žr. *Nastopka K.* Savo – visų vardu // Nastopka K. Išsprūstanti prasmė. Vilnius: Vaga. 1991. P. 25–47; *Šilbajoris R.* Avangardo problematika Lietuvos poezijoje // *Šilbajoris R.* Netekties ženklai. Vilnius: Vaga. 1992. P. 531–537.
- ¹⁴ „Šiam pastarajam beprasmiam žodyje [„pupupupupu...“], kur žmogaus kalba virsta tik ežio pupsenimu, galima išgirsti nelyg aidą dvidešimtojo amžiaus avangardisto Samuel Beckett, kada jo scenos veikale „Belaukiant Godot“ vergas su ant kaklo užnerta virve iškilmingai liaupsina žmogaus didybę beprasmiiais, isteriškais ir žvėriškais klyksmais ir urzgimais.“ (*Šilbajoris R.* Ten pat. P. 536.)
- ¹⁵ *Česnulevičiūtė V.* Simfoninio mąstymo raiška Alfonso Nyko-Niliūno „Vasaros simfonijoje“ // Literatūros ir kitų menų sąveika. Vilnius: Lietuvos lyginamosios literatūros asociacija. 2005. P. 226.
- ¹⁶ Ten pat. P. 227, 230, 234.
- ¹⁷ Ten pat. P. 234.
- ¹⁸ Muzikos formų nuo Viduramžių iki modernizmo pėdsakams Milašiaus (ir ne tik šio autoriaus) kūryboje suprasti naudinga gali būti ši probleminė apžvalga: *Brūzgienė R.* Muzika ir literatūra: formos ir tematizavimo aspektai // Literatūros ir kitų menų sąveika. Vilnius: Lietuvos lyginamosios literatūros asociacija. 2005. P. 217.
- ¹⁹ *Pakalniškis R.* Lietuvių poema. Vilnius: Vaga. 1990. P. 304, 308.
- ²⁰ Ten pat. P. 370.
- ²¹ Ten pat. P. 396–402.
- ²² Ten pat. P. 364–365.
- ²³ *Milašius O.* Ars Magna... P. 20.
- ²⁴ Ten pat. P. 28.
- ²⁵ Ten pat. P. 18, 26.
- ²⁶ *Milašius O.* Poezija. Vilnius: Vaga. 1996. P. 160.

- ²⁷ Ten pat.
- ²⁸ Ten pat. P. 158.
- ²⁹ Ten pat. 160.
- ³⁰ *Bložė V. P.* Noktiurnai. Vilnius: Vaga. 1990. 71.
- ³¹ Ten pat. 87–90.
- ³² Ten pat. 87.
- ³³ Ten pat. 88.
- ³⁴ Ten pat. 90.
- ³⁵ Ten pat. 108.
- ³⁶ *Milašius O.* Poezija. P. 168.
- ³⁷ Ten pat. P. 168–169.
- ³⁸ Ten pat. 168.
- ³⁹ *Bložė V. P.* Tuštuma. Klaipėda: Klaipėdos menininkų namai. 2001. P. 9.
- ⁴⁰ Ten pat.
- ⁴¹ *Milašius O.* Poezija. P. 160.
- ⁴² Ten pat. P. 159.
- ⁴³ Ten pat. P. 158.
- ⁴⁴ Ten pat. P. 159–160.
- ⁴⁵ *Milašius O.* Ars Magna... P. 26, 30, 33.
- ⁴⁶ *Bložė V. P.* Noktiurnai. P. 118.
- ⁴⁷ *Bložė V. P.* Tuštuma. P. 24.
- ⁴⁸ *Milašius O.* Poezija. P. 158.
- ⁴⁹ Ten pat. P. 159.
- ⁵⁰ Ten pat. P. 158.
- ⁵¹ Ten pat. P. 160.
- ⁵² *Milašius O.* Ars Magna... P. 26.
- ⁵³ *Milašius O.* Poezija. P. 132.
- ⁵⁴ *Milašius O.* Ars Magna... P. 19.
- ⁵⁵ *Nyka-Niliūnas A.* Būties erozija. Vilnius: Vaga. 1989. P. 28.
- ⁵⁶ *Česnulevičiūtė V.* Ten pat. P. 228.
- ⁵⁷ *Bložė V. P.* Tuštuma. P. 49.
- ⁵⁸ Ten pat.
- ⁵⁹ Ten pat.
- ⁶⁰ Ten pat. P. 50.
- ⁶¹ *Bložė V. P.* Noktiurnai. P. 132.
- ⁶² Ten pat. P. 77.
- ⁶³ Ten pat. P. 80.
- ⁶⁴ Ten pat. P. 112.
- ⁶⁵ *Pascal B.* Mintys. Vilnius: Aidai. 1997. P. 78 (fr. 231, 232).
- ⁶⁶ *Pascal B.* Mintys. P. 141 (fr. 459).
- ⁶⁷ *Bložė V. P.* Noktiurnai. P. 112.
- ⁶⁸ *Naujokaitienė E.* Ten pat. P. 116.
- ⁶⁹ *Bložė V. P.* Noktiurnai. P. 113.
- ⁷⁰ *Šmitienė G.* Kalbėjimas girdint // Sambalsiai. Studijos, esė, pokalbis. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla. 2005. P. 101.
- ⁷¹ *Bložė V. P.* Noktiurnai. P. 77.
- ⁷² Ten pat.
- ⁷³ Ten pat. P. 92.
- ⁷⁴ *Bložė V. P.* Tuštuma. P. 7.
- ⁷⁵ *Bložė V. P.* Noktiurnai. P. 85.
- ⁷⁶ Ten pat. P. 77, 79.

⁷⁷ Ten pat. P. 97.

⁷⁸ Apsiribosime citata iš romano „Neįvardijamasis“ pabaigos: „[...] tyloje nieko nežinai, privalau tęsti, aš negaliu tęsti, aš tęsiu“. *Beckett S. Neįvardijamasis*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla. 2007. P. 170.

⁷⁹ *Bložė V. P. Noktiurnai*. P. 99.

⁸⁰ Ten pat. P. 98.

⁸¹ Ten pat. P. 100.

⁸² *Bložė V. P. Tuštuma*. P. 10.

⁸³ Ten pat. P. 37.

⁸⁴ *Milašius O. Poezija*. P. 190.

⁸⁵ Ten pat. P. 191.

⁸⁶ *Bložė V. P. Tuštuma*. P. 37.

⁸⁷ *Bložė V. P. Noktiurnai*. P. 93.

⁸⁸ Ten pat. P. 108.

⁸⁹ Ten pat. P. 110, 119.

⁹⁰ Ten pat. P. 116.

⁹¹ *Bložė V. P. Tuštuma*. P. 27.

⁹² Ten pat. P. 32.

⁹³ *Šmitienė G. Ten pat.* P. 100.

⁹⁴ *Bložė V. P. Noktiurnai*. P. 130–131.

⁹⁵ *Bložė V. P. Tuštuma*. P. 46.

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

1. *Bardner B. Literaturtheologie oder Literaturmythologie? // Theologie und Literatur. Zum Stands des Dialogs*. München: Kandler. 1986.
2. *Beckett S. Neįvardijamasis*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla. 2007.
3. *Brūzgienė R. Muzika ir literatūra: formos ir tematizavimo aspektai // Literatūros ir kitų menų sąveika*. Vilnius: Lietuvos lyginamosios literatūros asociacija. 2005.
4. *Česnulevičiūtė V. Simfoninio mąstymo raiška Alfonso Nyko-Niliūno „Vasaros simfonijoje“ // Literatūros ir kitų menų sąveika*. Vilnius: Lietuvos lyginamosios literatūros asociacija. 2005.
5. *Čiočytė D. Doslūs literatūros ir teologijos paribiai // Sambalsiai. Studijos, esė, pokalbis. Skiriama profesorės Viktorijos Daujotytės-Pakerienės 60-mečiui*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla. 2005.
6. *Daujotytė V. Į kitą laiką ir kitą erdvę // Daujotytė V. Esė apie poeziją ir esimą*. Vilnius: Lietuvos rašytojų s-gos I-kl. 2001.
7. *Dručkutė G. Poetinės namo reikšmės Oskaro Milašiaus kūryboje // Literatūra*. 1999. Nr. 41 (3).
8. *Drungytė E. Daugiabalsis Vytauto P. Bložės ruduo // Literatūra ir menas*. 1997. Rugpj. 23.
9. *Jakaitė D. Literatūros teologijos galimybės // Sambalsiai. Studijos, esė, pokalbis. Skiriama profesorės Viktorijos Daujotytės-Pakerienės 60-mečiui*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla. 2005.
10. *Jakaitė D. Mitinė veiksmo sąmonė krikščioniško akiračio Kazio Bradūno poezijoje // Gimtasis žodis*. 2007. Nr. 3.
11. *Jakaitė D. Mitinis negatyvumas Vytauto Petro Bložės poezijoje // Mitai lietuvių kultūroje. Šiauliai: Šiaulių universitetas*. 2002.
12. *Korolkovaitė J. Vytauto Mačernio ir Oskaro Milašiaus metafizika. Atspaudas iš „Darbų ir dienų“*. Nr. 8 (17). Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
13. *Landsbergis V. V. Paversti vandenį vynu. 22 fragmentai su Vytautu Blože // Literatūra ir menas*. 1990. Kovo 17.
14. *Mikelaitis G. Teologinės estetikos apribai // Tikėti ir rašyti*. Vilnius: Aidai, 2002.
15. *Milašius O. Ars Magna. Slėpiniai*. Vilnius: Aidai. 2002.

16. *Nastopka K.* Savo – visų vardu // *Nastopka K.* Išsprūstanti prasmė. Vilnius: Vaga. 1991.
17. *Naujokaitienė E.* Oskaras Milašius. Mistikas ir hermetinis poetas. Kaunas: VDU I-kl. 2001.
18. *Noktiurnai: Bložė V. P.* Noktiurnai. Vilnius: Vaga. 1990.
19. *Nyka-Niliūnas A.* Būties erozija. Vilnius: Vaga. 1989.
20. *Pakalniškis R.* Lietuvių poema. Vilnius: Vaga. 1990.
21. *Pascal B.* Mintys. Vilnius: Aidai. 1997.
22. *Poezija: Milašius O.* Poezija. Vilnius: Vaga. 1996.
23. *Šilbajoris R.* Avangardo problematika Lietuvos poezijoje // *Šilbajoris R.* Netekties ženklai. Vilnius: Vaga. 1992.
24. *Šmitienė G.* Kalbėjimas girdint // *Sambalsiai.* Studijos, esė, pokalbis. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla. 2005.
25. *Bložė V. P.* Tuštuma, Klaipėda: Klaipėdos menininkų namai. 2001.

Gauta: 2007 09 04

Parengta spaudai: 2008 04 23

Dalia JAKAITĖ

THE MYSTERY OF MOVEMENT AND IMMOBILITY IN THE POETRY OF OSKARAS MILAŠIUS AND VYTAUTAS PETRAS BLOŽĖ

S u m m a r y

Following the hermeneutic way of mythopoetic and theopoetic criticism, the conception of movement and immobility in the creative works of O. Milašius and V. P. Bložė has been analyzed in the article. The object of the article is several poems by O. Milašius and two poems by V. P. Bložė.

The impulse for comparative analysis has been given by the paraphrases of O. Milašius in the texts of the Lithuanian author. O. Milašius' tradition is also actualized in A. Nyka-Niliūnas' texts having symphonic thinking. Thus, in the article the dialogality of the three authors has been searched for and found. The main source of conception of movement and immobility is O. Milašius' study „Ars Magna“. Movement comprising time and space, body and spirit, mystical relation of movement to the idea of love, absoluteness of immobility reveal themselves in the study. Looking to the semantics and poetics of movement and related actions in the genre perspective, modern lyrical poem and its symphonic and meditational character are emphasized. Both ontological and genre character of the symphony, personalism and dialogality characteristic to both religious and literary meditation are important for the analysis. Symphonic meditational model of a lyrical poem draws attention to the combination of epical, lyrical and dramatical element especially significant to O. Milašius' and V. P. Bložė's poetical conception of movement. In O. Milašius' poetry the mystery of movement unclosed in meditational state of revelation is embodied by the poetics of intense conversation (address). Mother is the *you* of the conversation through which the identity of love and movement possible to be perceived only by child's wisdom is most distinctly shown. The symbolism of body in the mystery of movement gains the Franciscan mysticism of nature and everyday life. The topics of both love and eternity as absolute immobility include the Christian relation. Uttered word emerges as one of the most interesting poetical actions having the symbolism of religious doxology. Although with the absence of the power of the uttered word to the same extent in V. P. Bložė's poetry some of his poems are structured as unities of the odds of symphonic conversation having meditational relation; and writing manifests as one of the most important and symbolically polysemantic actions equal to the sacrality of O. Milašius' uttered word, particularly *Amen*. The analysis of the uttered and written word shows different conception of sacred time in poetical reality of movement.

On the other hand, it is possible to find similar experience of time embodying meditational encounter. The seventh day and glorifying *Amen* action in O. Milašius poetry are experienced in the face of the divine Action of the creation of the world. Night in V. P. Bložė's poetry is revealed as an experience of time having similar

meditational relation. It is special time of insight, physically felt *self* identity and *you* worth the address of a lyrical subject. Night is also a metaphor of death. Poetic intimacy of night and death associates with the conception of woman and love and rhetorics in O. Milašius' poetry.

Both in the world of immanence permeated by movement and immobility and in the image of eternity characteristic to both authors a special role is played by the imagery of the biblical garden. The garden itself is moving (going) or, similarly to night and other every day reality, inspiring meditational insight. The Christian world outlook close to O. Milašius can be seen from the dialectically conveyed garden and other space in the movement and immobility of V. P. Bložė's subject, in a special place of the settlement of things and *self* and in the efforts of learning how to live. The Christian tradition is also supported by Pascalian associations in V. P. Bložė's poetry. V. P. Bložė's world of every day life manifesting both from the actions of immanence and from death and other forms of immobility has Franciscan concreteness close to O. Milašius.

Imagining transcendence as more intense and more beautiful life of immanence is especially seen from V. P. Bložė's poem having the paraphrases of O. Milašius. Nevertheless, V. P. Bložė's transcendence or communication with the dead has stronger not as much religious character of imaginability but mythical character of absolutely repeating immanence. This distinction is important both to the forms of immobility and movement.

Walking (going) as one of the most interesting V. P. Bložė's actions permeated by inner movement gains features of mythical ritual. With many meanings, walking becomes a metaphor of writing and searching for home.

Growing and continuation are other especially distinct and polyphonic metaphors of movement having O. Milašius' associations of learning and other experiences of body and spirit. Halt in one of V. P. Bložė's poems having concrete paraphrases of O. Milašius is one of the most interesting forms of immobility by its meditational state emerging from other presences in the night and in the garden. V. P. Bložė's emptiness and other experiences of immobility gains not only O. Milašius' but also S. Beckett' associations of (im)possible continuation.

Comparative analysis of movement in O. Milašius' and V. P. Bložė's poetry allows perceiving the intensity of body and spirit in the world of a lyrical subject, poetical peculiarity and contextuality of the image of immanent and transcendent reality, everyday life and meditation. Together with Franciscan love for everyday life O. Milašius not only gets to the horizon of theo-poetics but also to the boundary of mythopoeics; while the world outlook of the Bible and Christian practice with its logics intrudes into world of death and transcendence characteristic to V. P. Bložė and allows better perceiving of movement and immobility of life.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: judėjimas, veiksmai, poema, simfonija, meilė, pokalbis, kūnas, vaikščiojimas, rašymas, tęsinys, mirtis, nejudamybė.

KEY WORDS: movement, action, poem, symphony, love, conversation, body, walking, writing, continuation, death, immobility.

Dalia JAKAITĖ – Šiaulių universiteto Literatūros istorijos ir teorijos katedros docentė, daktarė. El. p. dalia.jakaitė@gmail.com.

Dalia JAKAITĖ – the doctor, the lecturer of Siauliai University the Department Of History And Theory Of Literature. Workplace address: P. Višinskio St. 38, LT-76352, Šiauliai, Lithuania. Tel. +370 41 595 786. E-mail. dalia.jakaitė@gmail.com.